

K R I T I K A

Egy szlovákiai magyar író
és az „Európai Ház”

SZABAD GONDOLATOK

TŐZSÉR ÁRPÁD POZSONYI PÁHOLY CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

Ülök a Gyulai Várszínház „patinás” nézőterén a Magyar líra fesztiválja című előadáson, amely 1981 óta két évenként együtt szólaltatja meg a hazai és a határon túl élő költők alkotásait, annak tudatában, hogy a magyar irodalom egy és oszthatatlan, a világ bármely táján születessenek is alkotásai. Az idén csak a határon túli kortárs magyar költészetből hangzik el egy válogatás, mert az est második része a nemrég elhunyt jeles gyulai költőre, Simonyi Imrére emlékezik. Ülök és hallgatom Ács Károly, Balla D. Károly, Brasnyó István, Farkas Árpád, Ferenczes István, Gál Sándor, Határ Győző, Kányádi Sándor, Király László, Kulcsár Ferenc, Ladik Katalin, Lászlóffy Aladár, Tari István, Tolnai Ottó, Vári Fábián László, Vitéz György verseit, bosszankodom a színészek felkészületlenségén, slendriánságán, és várom több kedves költőm versének elhangzását még. Végül bele kell nyugodnom, hogy egy rövid órába csak ennyien fértek, gondolom, az est szerkesztőjének, Görömbei Andrásnak is fáj a szíve mindazokért, akiket kényszerűen ki kellett hagynia. Nekem most többek között *Tózsér Árpád* hiányzik nagyon, talán azért is, mert tele a fejem azokkal a gondolatokkal, amelyeket a *Pozsonyi Páholy* című kötetében olvastam még egy-két órával ezelőtt is, s amely gondolatok jól rímelnek az itt elhangzó versekre, de ki is egészítik ezeket.

A magyarságról, a nemzeti identitásról, a nyelvi-kulturális hovatartozásról, a szülőföld féltéséről, a meghaladott diktatúrák fojtó légköréről és napjaink nemzeti gyűlölködéseinek tragikus világáról vallanak elsősorban az összeállításban elhangzó versek, s jórészt ez a témája *Tózsér* kötetének is, ami az 1989–94 között írott publicisztikáinak, kisesszéinek gyűjteménye. Az Ünnepi Könyvhétre jelent meg a könyv, a Kalligram est-jén és másnap a sátraknál is találkoztam a szerzővel, akkor mondta némi keserőséggel, hogy őt idehaza lassan már csak kritikusként, esszéistaként emlegetik. Én ugyan nem ezt tapasztalom, de az utóbbi években valóban több publicisztikát írt, mint verset, bár korábban sem tartozott a feleslegesen szöszaporító költőink közé. Ugyanakkor korábban sem volt tőle idegen az esszéisztikus prózáírás, emlékezzünk csak *Az irodalom valósága*, a *Szavak barlangjában* vagy a *Régi költők, mai tanulságok* című irodalmi tanulmányokat, esszéket tartalmazó köteteire. Vagy akár arra, hogyan erősödik fel a nyolcvanas években verseiben is az elbeszélői, prózai jelleg, az esszéisztikusság. Már egy 1981-es vallomásában is a prózához való közeledéséről beszél: „Tulajdonképpen már régen prózát vagy drámát kéne írnom... Verset az ír, akinek szüksége van valamire, s a hiányt, a szükségét verssel tölti ki, s ezt úgy folytathatnám, drámát, prózát meg az ír, aki közölni, adni akar valamit... körülbelül tíz éve azonban már közlendőim vannak, s még mindig verset írok.” Az a fajta esszéisztikus próza, publicisztika, amit az utóbbi években művelt, a közéleti, politikai véleménynyilvánításnak, a „világról, a szabadság-

ról és a jóságról" való nyilvános meditációnak és a verseknél személyesebb, mert áttételek nélküli önkifejezésnek, vallomásnak egyaránt alkalmas eszközévé vált számára.

*

A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején Közép- és Kelet-Európában általános jelenség az írók, irodalmárok megnövekedett közéleti (politikai) szerepvállalása. A rendszerváltoztató, szellemi-kulturális életet átalakító lendület sokakat magával ragadott, aktívabb cselekvésre sarkallt, ha jobban nem, legalábbis a beleszólás, a nyilvános véleményformálás erejéig. Az új helyzettel való szembesülés elkerülhetetlenné tette a múlttal való számvetést, a térség átalakulása és átrendeződése pedig a mi irodalmunkban is természetszerűleg tolta előtérbe ismét a közép-európaiság, a nemzetek közötti kapcsolatok, szembenállások témáját, a magyarság és a nemzet fogalmának, tartalmának kérdéseit, az irodalom, a kultúra szerepének, jövőjének lehetőségeit. Kielezett „határhelyzetükből” fakadóan különösen hangsúlyosan jelentkezett mindez kisebbségi magyar íróink szövegeiben, gondoljunk csak *Grendel Lajos*, *Cs. Gyimesi Éva*, *Kántor Lajos*, *Juhász Erzsébet*, *Végel László*, *Balázs Attila* publicisztikáira, esszéire. Érdemes lenne a sorra megjelenő köteteket egy összehasonlító elemzés tárgyává tenni, a hasonló tematikájú magyarországiakkal együtt, de egyelőre maradjunk Tózsér Árpád közéletet, történelmet, irodalmat glosszázó jegyzetsorozatánál.

A „Pozsonyi Páholly” cím jelentheti a szabad szólás pozsonyi pulpitusát és ugyanakkor utalás lehet a felvidéki magyar szabadgondolkodásra általában, illetve a Tózsér által évtizedek óta gyakorolt szabadgondolkodói magatartásra. Írásai gyakorta a vita, az ellentmondás igényével fogalmazódnak meg, egy autonóm szellem, egy szuverén gondolkodó száll szembe bennük közvélekedéssel, előítéletekkel, tévesnek ítélt nézetekkel. Az egyik fő vitapontja mások „kontextusellenessége”, az olyan elképzelések, melyek szerint például a magyar-szlovák nyelvi és irodalmi kontextus csupán „hivatalos-időleges” tényező. Tózsér hangsúlyozza, hogy az erdélyi, a felvidéki, a vajdasági magyarság nem Trianon után került a románok, szerbhorvátok, szlovákok szomszédságába, „a »kontextusuk« ezekkel a népekkel ezeréves, s ha ezt a »kontextust« nem látjuk, akkor magunkat sem láthatjuk teljes megvilágításban”. A Magyar Rádió Határok nélkül című műsorából is az igazi határok nélküliséget hiányolja, „azt a kontextust, amely nem áll meg a nyelv és a nemzettudat határainál sem”. Úgy véli, ha tudomást vennénk a szomszéd népek létkérdéseiről is, akkor „élesebben, kevésbé provinciálisan, egyetemesebben” rajzolódna ki az egész magyarság történései is (*A »határok nélküliség« vonzatai; Csung-ce és a pillangó - 1992. július 20.*). Nem új álláspont ez Tózsér részéről, hiszen éppen ő volt az, aki a nyolcvanas évek közepétől négy évkönyvet is szerkesztett a Madách Kiadónál *Kontextus* címmel, a szlovákiai magyar irodalom önmagába fordulásának veszélyét érzékelve, az egyetemes magyar, a szlovák, a cseh irodalommal, s tágabban a világirodalommal való összefüggés-keresés, a nagyobb nyitottság igényével.

Kontextus-konceptiója kapcsolatban áll az évtizedek óta formálódó Közép-Európa-képével is, aminek legfőbb meghatározója a térségbeli kisépek sorsközösségének, egymásrautaltságának tudata. Egy 1978-as *Tóth László*nak adott interjújában ezt így fogalmazta meg: „Közép-Európa kis nemzetek mindegyike elmondhatná magáról, hogy bizonyos értelemben évszázadokig kisebbségben élt... Népeink lényegében ezer évig a nyugati és keleti hatalmak érdekeinek malmában őröltöttek, s ilyen értelemben kisebbséget képviseltek... ezt a kisebbségi sorsot azok a nemzetcskék, nemzetiségek, néptörödékek érezték át mindig a legitenzívében, akik, tulajdonképpen a kisebbségek

kisebbségei voltak." De idézhetném az 1970-es *A homokóra nyakában* című emlékezetes esszéjét, vagy a nyolcvanas évek nagy verseit (például a Mittel-verseket), amelyekben szintén hangsúlyosan és érzékletesen jelenítődik meg a kisebbségi és a közép-európai sorsközösség. Most a háromnyelvű és háromnevű város, Pressburg–Pozsony–Bratislava rekonstrukciós terve láttán, a város közép-európai tudatának éledése és múltjának rehabilitálása kapcsán fogalmazza meg azon jellegzetes „nemzetközi”, közép-európai kultúra feltámasztásának szükségességét, amely régen éppen abból a három nyelvből és tudatból táplálkozott (*Rekviem és tedeum egy fővárosért*). Egyik naplójegyzetében pedig a szellemi, irodalmi Közép-Európa-fogalmon mulatókkal szemben azt képzei el, hogy valaki majd egyszer megfogalmazza ennek esztétikai tartalmát is: „szóval a mi unokáink KE-t már valószínűleg komoly irodalomtörténetekből fogják tanulni, és stílusirányzatot fognak rajta érteni.” Ugyanakkor a szülőföld-haza fogalmakon meditatálva, a szlovákiai magyarság keserves haza-élményeit végiggondolva maga is továbblép. „...a mi hazánk ma is a szülőföld, a talaj-haza, de jog-hazát vajon melyet húzzunk rá? Mi, magyarok Cseh-Szlovákiában, Romániában, Jugoszláviában, a Kárpátalján, sőt, ha úgy tetszik: Magyarországon? Az államnemzettel kezdődő, nemzetállammal folytatódó s nemzethazával végződő hazaformációkkal a tapasztalataink több mint rosszak. De mi van, van-e még valami ezeken a hazákon kívül?” – teszi fel a kérdéseket. A válasza pedig az: „Van: Európa. Az a Haza-Európa, amelyről Thomas Mann, Márai Sándor, Fábry Zoltán már évtizedekkel ezelőtt úgy beszélt, mint valós hazáról.” A közelgő Egyesült Európa reményében jelenti ki: „a haza ma nekünk, európaiaknak: Európa. S ha még nem az, akkor egyre inkább az kell, hogy legyen. Az önző, kirekesztő nemzeti érdekek ellenében, az évezredekkel ezelőtt, a zsidó-hellén-keresztény monoteizmussal egységesedni kezdő kultúránk, európai történelmünk jegyében” (*Mi a haza ma?*). Fábry Zoltán számára a „Hazánk, Európa” jelszó a harmincas évek második felében, amikor először megfogalmazta, az elveszett régi hazával és a fasizálódó rendszerekkel szemben a polgári demokrácia, a „vox humana” otthonát jelentette. Tózsér számára ma szintén az alapvető emberi értékek és szabadságjogok hónapát jelenti, és már régóta a bezárkózással szembeni Európa-nyitottságot, sőt világnyitottságot.

1991-ben írja a fentieket, amikor már nyilvánvaló, hogy az európai integráció folyamata, az Egyesült Európa létrejötte évekig (évtizedekig?) elhúzódhat, miközben a térség egyes nemzetei egymás ellenére is nemzetállamokká igyekeznek válni, „hogy az Európa-Hazába már a nemzetállam erőtudatával, arroganciájával léphessenek majd.” Ezért figyelmeztet végül arra, hogy „a szövetség, amelybe igyekeznek, épp a toleranciát, a békés, kulturális együttélés jelszavát írta a zászlajára, s azt kíváná, hogy a népek a nemzetállamok saruját megoldva lépjenek a küszöbére”.

A térségi népek évszázados együttélésének és a kisebbségi létezésnek XX. századi tapasztalatai Tózsért igen érzékennyé tették a nacionalista, nemzetállami törekvésekkel szemben. Számos alkalmat talál arra, hogy felmutassa a népek együttélésének természetességét, a kultúrák, nyelvek egymásra hatásának törvényszerűségeit, mint ahogy a monarchiabeli elhibázott magyar nemzetiségpolitika következményeit, de a jelenkori szlovák nacionalizmus törekvéseit is. A szlovák nemzeteszme mai csinosítóinak, a felvidéki magyarság jogait korlátozni kívánóknak leleplezése során (*Pozsonyi Páholý; A politika mint gyakorlati erkölcs; Nemzeteszme csinosítása; Arthur Rimbaud; Mihail Babic és Sz. I. a sivatagban; Attila-e vagy Pista?*) alkalmanként segítségül hívja azokat a liberális szlovák demokratákat is (Milan Hamada, Miroslav Kusy, Frantisek Mikloskó), akik jól látják a nemzeti mítosz totalitásának veszélyeit, s azt is, hogy a kisebbségi kérdés elsősorban

emberjogi kérdés, bennük keresi a szövetségest „a közép-európai nacionalizmusok és saját nacionalizmusunk semlegesítéséhez”. A demokrácia, a szabadság oszthatatlanságának jegyében szót emel a magyarországi szlovákság védelmében is, a nemzetiségi törvényt sürgetve (0,0001). Gesztusértéke mellett szép példája ez a nemzeti elfogultságoktól mentes következetes kisebbségi jogvédő magatartásnak.

*

Nehéz lenne Tózsér publicisztikai írásainak pontos műfaját, műfajait meghatározni, mert a jegyzet, a glossza, a tárcza és az esszé határai összerosódnak esetükben, pontosabban egyik inkább ide, másik inkább oda húz. Ennek ellenére csaknem minden írását jellemzi a tudatos megformáltság, a feszes szerkezeti komponáltság. A kiindulás általában valamely konkrét jelenség, látvány, olvasott gondolat, feltett kérdés, amelyet a rövidebb szövegek gyors, célirányos gondolatmenettel ragadnak meg, a karikatúrákra jellemző eredeti látásmóddal és lényegre törő kifejezésmóddal. A hosszabb írások a figyelemkeltő felütés után asszociációkban, esszéisztikus fejtegetésekben látszólag szabadabban csapongva, valójában kiszámított mértékkel járják körül a témát, hogy aztán a felvetett szempontok egy-egy frappáns zárásban összegeződjenek. Nemcsak a keretesség tartja össze ezeket a szövegeket, hanem a Tózsér hosszúverseire, prózaverseire emlékeztető motivikus kapcsolatrendszer is. Bár ügyel arra a szerző, hogy írásai formailag befejezettek, lezártak legyenek, a gondolatmenetet gyakorta nyitva hagyja, a továbbfolytatás lehetőségét ön maga és mások számára is fenntartva.

Említettem már, hogy általában Tózsér maga is párbeszédet folytat valakivel, vagy valamilyen nézetekkel. Ebből következik írásainak a kombattáns, vitázó jellege, ami olykor a szarkasztikus ironia, a gyilkos gúny formájában is tettenérhető. Különösen a nacionalista törekvések, a nemzeteszme-csinosítások feltárása, leleplezése során él a szerző a sarkítás, az abszurditásig való eltúlzás, a nevetségessé tétel eszközével. Ugyancsak ezt a célt szolgálják részben a sűrű nyelvi elemzések, fejtegetések. Például a nyelvész tudományos felkészültségével és szakszerűségével érvel a költő a szlovákiai magyar történelmi helynevek mellett (*Attila-e vagy Pista*), de nyelvi elemzésre, szófejtésre épül az a gondolatmenet is, amely a visegrádi találkozó kapcsán a közös lengyel-magyar-cseh-szlovák hagyományokra emlékeztet (*Milyen nyelven beszélt Mátyás király a lengyel követekkel*), és az a május elsejei jegyzet is, ami a munka kínjáról és az alkotás dicsőségéről szól (*Moka*). *A nyelv mint elv* című jegyzetében pedig a helyes nyelvhasználat közüggye tétele mellett érvel a „szavai” kifejezés jelentésdifferenciálódását elemezve: „De saját nyelvünket tanulni is annyi, mint a demokráciát tanulni.”

Tózsér nemcsak tudósa a magyar nyelvnek, de művésze is, ez a publicisztikai írásaiban is jól látszik. Nyelve és stílusa nem a hírlapi jegyzetírőé, hanem a szépíróé, aki, legyen szó bármiről, könnyed, közérthető módon, de nagy nyelvi pontossággal és árnyaltsággal, magával ragadó érzékletességgel és hangulatteremtő erővel képes kifejezni közlendőit. A leginkább fölfénylik ez abban a versproza határán járó lírai meditációban, amely a szülőföld semmihez sem hasonlíthatóságáról szól (*Mi a szülőföld?*) és abban a miniszében, ami a történelmi karácsonyok hangulatát és örökségét idézi fel (*Zöld piac közepén piros almafácska*). A líra mellett Tózsér írásaiban jelen van a filozófia is. Nemcsak a filozófusokra való hivatkozások, a filozofikus fejtegetések (*Ankétról, partokról, halakról; Heidegger mint hátsó gondolat*) révén, hanem azon filozofikus szemlélet és látásmód következtében elsősorban, amely hétköznapi cselekvések és közéleti jelenléteket látta az *emberség* és a létezés alapvető kérdéseit kutatja.

*

Nemcsak a megformálás igényessége és a gondolatok mélysége jelzi Tózsér szövegeinél, hogy szépíróval van dolgunk, de az is, hogy az írók témája gyakorta maga az irodalom (*Rosetta büntudatáról avagy a mankurt-létről; Hogyan tovább, irodalom?; H. B.-szindróma; Keszthelyi jegyzetek*). Az 1989-es cseh és szlovák eseményeket erkölcs- és minőségforradalomként értékeli, s az irodalom továbbfejlődése szempontjából is szükségesnek tartaná a szembesülést az elmúlt évtizedekkel, ezért is hiányolja mind a szlovák, mind a magyar irodalomból az „ön-, el- és leszámolások”-at. „A szlovákiai magyar literátoroknak vajon miért nincs kedvük elgondolkodni az elmúlt negyven év hazai irodalmán?” – teszi fel a kérdést (*Hogy mik vannak*). Ő a maga részéről megteszi az első lépéseket a még sok feszültséget tartogató számvetés és átértékelés irányába, s eközben indirekt módon válaszol a kérdésre is. Véleménye szerint a hatalom az irodalmat itt még az átlag kelet-európai totalitarizmusokhoz képest is különös módszerességgel erőszakolta meg, s leginkább az 1068-tól '89-ig tartó „normalizáció” időszakában. Az írók tükrözésre, az ún. valóság reprodukálására kényszerültek, kollaboránsok és lázadók egyaránt. A mindent elborító közepszer közepette nagyon kevesekben ébredt fel a büntudat az erőszakkal való együttélés miatt, s kevesen tudtak annak esztétikailag érvényes kifejezésformát adni (Dominik Tatarka, Grendel Lajos). Az új esztétikai értékek irányába mutató meghatározó irodalmi fejlődési vonalat Tózsér a szlovákiai magyar irodalomban Cselényi László kísérletei, az Egyszemű éjszaka avantgárd iskolája, Grendel Lajos posztmodern regényei mentén húzza meg. Ezért is okoztak szerinte nagy kárt azok a szlovákiai magyar „konszolidátorok” és „normalizátorok”, akik már a Cselényi-ék (tehát Tózsérék) nemzedékének kibontakozását is gátolták (Bábi Tibor), s az Egyszemű éjszaka elleni boszorkányüldözést levezényelték (Szalatnai Rezső, Mács József, Duba Gyula), kiszakítva ezzel azt a láncszemet, amely az idősebb és a mai fiatalabb írók természetes kapcsolatát biztosíthatta volna. Azt már én teszem hozzá, hogy a politika által befolyásolt hagyományos irodalomszemlélet képviselőinek támadása az irodásokkal szemben is beindult, de a szlovákiai magyar irodalom szerencséjére ekkor már nem volt annyi erejük, hogy szét is verjék őket. A Tózsér által húzott egyenes pillanatnyi végpontjába az ő nemzedékük legjobbjai (Farnbauer Gábor, Híznyai Zoltán, Talamon Alfonz) helyezhetők, akik ma a Kalligram körül tömörülnek. Tózsér értékelését, helyenként talán túlzottan általánosítónak látszó szigorú véleményét számos konkrét adalékkal erősítheti meg Tóth László 1993-ban megjelent *Elfeledett évek* című esszéjében, ami többek között az említett időszak pártállami kultúrpolitikájának tanulságos abszurdumait is feltárja. Nem véletlen, hogy a Tózsér által is hiányolt irodalmi szembenézést, múltfeltárást, átértékelést egy olyan író kezdte el a legkövetkezőekben, aki 1986 óta Budapesten (is) él. A szlovákiai magyar írók sokszor hangot adtak már elkeseredésüknek a helyi kritika és irodalomtörténet-írás egyre sanyarúbb állapota, illetve hiánya miatt. Pedig igen felkészült, hozzáértő kritikuskok, tudósok élnek ott (Koncsol László, Zalabai Zsigmond, Alabán Ferenc, Csanda Gábor, maga Tózsér). Elkedvetlenedésükhöz és tevékenységük korlátozásához a viszonylag kis létszámú író-társadalom tagjainak szoros egymás mellett élése, az ebből következő óhatatlan belterjesség mellett a fentebb jellemzett normalizáló politikai, szellemi közeg nagyban hozzájárulhatott.

„Mik vagyunk mint ember, s nemcsak mint nemzeti kisebbség, nemcsak mint választópolgár!” – Tózsér szerint az igazi minőség felé az irodalomban is az ilyen kérdések iránytűje mutat. Esszéisztikájában a kisebbségi magyar, a közép-európai és az általános emberi létezés körei éppúgy összefonódnak, mint a költészetében. A (cseh)-

szlovákiai magyar irodalom helyzetét és feladatait is csak ebben az összefüggésben hajlandó értelmezni. Álláspontja rokon *Grendel Lajos* nézeteivel, de helyenként mintha polemizálna is azokkal. Grendel például egyik naplójegyzetében azt írja: „Olyan, hogy szlovákiai magyar író, nincs is. Miért lennék én másképpen író, mint a budapesti vagy a pécsi?” Tózsér éppúgy elutasítja a „szlovákiai magyar regény”, netán vers fogalmát, mint Grendel, de épp a Grendel által szerkesztett Irodalmi Szemle kapcsán azt is hangsúlyozza: „a másság (Pesttel összevetve) – bizonyos egészséges idegen (nem csak cseh és szlovák) hatások alatt – nálunk mégiscsak természetesebb talán, mint mondjuk Pécsen, pedig a Jelenkor ott is felismerhetően más, mint mondjuk az Új Írás.” A térben távolabbi, de szellemiségben, esztétikai nézetekben mindkettőjükkel rokon *Juhász Erzsébet* álláspontja ez ügyben mintha Tózsért erősítené. A kisebbségi magyar irodalmakról medítálva, Radnóti Sándor idézése („Az ötágú síp hasonlatával az a baj, hogy egy hangszer egy zengzetet ad. A regionális magyar irodalmak hangja más.”) után egyik esszéjében maga is azt írja: „A másságról van szó mindenekelőtt. Valahogy azt kellene jobban ismernünk az ötágú síp irodalmaival kapcsolatban.” A látszólagos szembenálláshoz hozzátartozik, hogy Grendel éppúgy vallja és művészetében meg is valósítja a sajátosság egyetemes szintre emelését, mint Juhász vagy Tózsér, igazából ő a szlovákiai magyar irodalmiságot mint társadalmi elvárást, a művekben keresett szlovákiai magyar kollektív ént utasítja el. Tózsér pedig, amikor a másság jogát hirdeti, akkor valójában a magyar (és a szlovákiai magyar) irodalomban érzékelt nemzeti totalitarizmus veszélyével fordul szembe. Maga is hangsúlyozza, hogy „csak egy magyar nyelv van s egy magyar irodalom”, de ebből semmiféle belső homogenitás, belső egység nem következhet. Az azonosság és az „egységünk” tudat helyett a „mátságunk” tudatot kellene ápolnunk – állítja Tózsér a Karsay Katalinnak adott interjúban –, mert ezzel akár a magyar irodalom megújítói is lehetnének, mint ahogy Danilo Kiš a maga közép-európai szellemiségével a szerb irodalom megújítója volt.

A magyar irodalom egységességét hirdető helyi és magyarországi nézetekkel szemben a *Keszthelyi jegyzetek*ben is megfogalmazza: csak az irodalmi élet lehet egységes, hiszen mind a magyarországi, mind a kisebbségi magyar irodalmakban szerencsére különböző irányzatok és iskolák léteznek egymás mellett. A Keszthelyen rendezett Magyar Írók I. Világtalálkozóján történtek (illetve a magyar írók egy részének elmaradása) arra is alkalmat ad számára, hogy visszautasítsa épp az előbbieket miatt azt a tévképzetet, mely szerint az „ún. nemzetiségi irodalmak a magyarországi népi irodalomnak valamilyen ötödik hadoszlopát képezik”. A magyarországi magyar irodalmat (szellemi életet) oly értelmetlenül megosztó ellentétéről egyébként szintén a maga szuverén módján nyilatkozik az említett interjúban: „népi és külön polgári irodalom természetesen nincs. Nem azért hagytam el egykor a népi karámot, hogy most meg az ún. polgári irányzatok Prokrasztész-ágyába feküdjem. Legyen bár ez az ágy újabban akármilyen divatos. Az írókat mindenkor az intellektusa teszi íróvá, s határozza meg, nem a származása.”

*

Ülök az íróasztalomnál, és megnyugvással csukom be Tózsér Árpádnak a Kalligram Kiadónál megjelent könyvét. Örömmel és megnyugvással tölt el, hogy ebben az indulatokkal, gyűlölségekkel teli világban, illetve térségben így, ilyen szellemi igényességgel és szuverenitással, ilyen szemléleti tágassággal és nyitottsággal, a társadalmi valóságban benne élve, rajta mégis felülemelkedve, megalkuvás nélkül, mégis megértésre törekvő türelemmel lehet ma is gondolkozni, írni nemzetről, hazáról, szabadságról,

irodalomról, Közép-Európáról, a világról, az emberről. Mostanában ehhez hasonló élményben csak Esterházy Péter „kékharisnyás” publicisztikakötetének és Juhász Erzsébet „balkáni pokolból” küldött feljegyzéskötetének olvasása közben részesültem. Tózsér irodalomban, közéletben elfoglalt helyét, szándékait illetően igen jellemző az a kép, ami a kötet utolsó írásából (*Kerekasztal a pozsonyi Duna partján*) tárul elénk, amint a szlovákiai magyar író, egyetemi tanár a pozsonyi Komensky Egyetem menzájában szlovák és magyar oktatók, egyetemisták körében szellemesen és ironikusan elmélkedik, vitázik a svéd–finn békés együttélés kapcsán a szlávok, magyarok, románok abszurd eredetkutatásairól és kiegyezésük perspektíváiról.

Kötete bevezetőjének végén arról ír Tózsér, hogy cikkeinek gyűjteménye végül is „egy ház kerülgetésének a története lett. Annak a története, hogyan marad az ember véglegesen a Ház előtt, az utcán. A közéletbe, a történelembe, az irodalomba, a világba dobva”. Talán nem tévedek nagyot, ha a szerző által emlegetett szimbolikus erejű és értelmű „Páholy Házat” én most azzal a virtuális „európai ház”-zal azonosítom, amelynek ajtajai, ablakai tárva-nyitva állnak, s amelynek különböző nemzetiségű lakói között a gondolatszabadság, a békekesség, a humánus, egymás alapvető jogainak és szabadságának tiszteletben tartása biztosítja a testvériség érzését. Talán akkor sem tévedek nagyot, ha a szerzővel szemben azt állítom, hogy írásai tanúsága szerint Tózsér Árpád ezen a Házon már belül érezheti magát. (*Kalligram Kiadó, 1994.*)

Elek Tibor